

A vásárhelyi Puszta

A 23 ezer hektáros vásárhelyi Puszta hazánk egyik legnaposabb területe. Növényzete érintetlenségét mintegy háromezer évre vezetik vissza. A kardoskúti Fehér-tónál ma 229 madárfaj – a magyar madárfauna 68 százaléka – fordul elő, ebből 89 faj fészkelő, 140 átvonuló. Az emlősök közül 23 fajt tartanak számon. A Körös-Maros Nemzeti Park által kezelt területen ma két szürkemarha-csorda és vegyes cigája-rackanyáj is legel.

A vásárhelyi Puszta területén Kr. e. az V–IV. évezred fordulója körül, egymást követve, több neolitikori kultúra népessége telepedett le. Ettől kezdve a népvándorlás során, majd a honfoglalást követően napjainkig folyamatosan agrárkultúrából élő népcsoportok lakják. A török hódoltság során a délkelet Tisztán-túli pusztaság kiüresedett. Amikor a felszabadító háborúk után az elmenekült és megmaradt hódmezővásárhelyi lakosság visszaköltözött, a Tiszától a gyulai várig tudott legeltetni, a népesedő mezőváros határában pedig mind nagyobb területen földet művelni.

Birtokviták után, 1723-tól a gróf Károlyi család vásárolta meg Hódmezővásárhelyt, majd kezdte kisajátítani Újvárost, Sámsonot, Derekegyházat, valamint Nagymágocs területét. A feudalizmus végéig gyakori perben állt a város és az uraság. 1744-ben a Tolna megyei Zombárol a Pusztára települt és az új Orosházát megalapító szabadgazdálkodású jobbágyok foglaltak birtokot. Kezdetben békétlenség volt a két település között. A nép azonban annál bölcsebb volt. Megindult egymás megismerése. A Puszta 1850-től felgyorsult kiosztása és tanyásodása során, az összeházasodásokkal megbonthatatlan „vérszerződéseket” kötöttek. Igyekeztek a jelentős szikes, gyöngye minőségű, gyakran vízállásos réten sok munkával együtt megélni. Ennek köszönhető, hogy az orosházi Nagy Gyula múzeumigazgató által kutatott terület térképén érzékelhető, milyen sűrű szórványtanya-rendszer alakult ki a 20. század közepéig, fontos iskola-, és olvasóköri hálózattal. Így bontakozott ki a helyi, nagy értékű, egyedi kultúra. Nem véletlen, hogy dr. Tálasi István, az ELTE néprajzi tanszékének egykori professzora az egész vásárhelyi bel- és külterületet, benne a közösen használt Pusztát nagy relictumnak nevezte.

Az óriási határ egyre nehezebben volt kezelhető. A 18. sz. végén már a hírhedt betyárvilága veszélyeztette a közbiztonságot. Ezt követően, a 19. sz. végén megindultak az elszakadási mozgalmak. Vásárhely maga kényszerült rá, hogy

Kardoskúton létrehozta Pusztaközpontot. Ezt követte id. Gregus Máté, aki megalapította Vásárhely-Kutas tanyaközpontot. 1950-ben az országos területrendezés során a Pusztát több közigazgatási területre szabdalták. Békés és Csongrád megye megközelítően fele-fele arányban osztozott rajta. A vásárhelyi anyaváros kapta a legkisebb részt Csomorkány felől. Csongrád megyéhez csatolták Székkutas, Nagymágocs, Árpádhalom és Derkegyház, Békés megyéhez Orosháza anyavároshoz és járásához Békéssámson, Kardoskút, Pusztaföldvár községeket. A Pusztát 1900-ban még 33 478 kat. hold területű, járás nagyságú volt, jelenleg 23 ezer hektárra becsülik. Kapott belőle a Körös-Maros Nemzeti Park is. A mai hivatalos bejegyzés szerint, a teljes védett területük: 5699,3123 ha.

A vásárhelyi Pusztát hazánk egyik legnaposabb területe. A pusztai éghajlat következtében itt minden kultúrnövény hamarabb érik és terem. Különleges a vásárhelyi Pusztát flórája is. Megkülönböztetjük a tatársánci ősgyepet, amely ma már kerítéssel körülvett, szigorúan védett terület. Az itt található növényzet érintetlenségét mintegy háromezer évre, a Hallstatt-korra teszik. A földvár pusztulása után alakult ki. A kardoskúti Fehér-tó hazánk egyik legkülönlegesebb biológiai területe. Hóolvadás utáni rövid időszakban, amikor a tó medrét kitölti a víz, megjelenik benne a szigorúan védett lápi póc (*Umbra krameri*) és további 9 halfajta. Itt található az erre ritka ásóbéka (*Pelobates fuscus*) is. Ma 229 madárfaj van a Pusztán – a magyar madárfauna 68 százaléka –, ebből 89 faj fészkel, és 140 átvonuló. A Pusztán föltárt Árpád-kori településeken nyírfajdot (*Tetrao tetrix*), pelikánt, vagy gödényt és a nagykócsag (*Egretta alba*) csontjait is megtalálták. A belvizes években rendszeres költőfaj a gólyatöcs (*Himantopus himantopus himantopus* L.) és a gulipán (*Recurvirostra avosetta* L.). Az 1960-as években költött itt a széki pacsirta (*Calandrella brachydactyla* Leisler). Egyre nagyobb tömegekben érkeznek az északon költő darvak (*Grus grus grus* L.), de enyhe teleken egyre növekvőbb csapataik áttelelnek. Az emlősök közül 23 fajt tartanak számon. Ezek többsége a szántóföldeken él. A Nemzeti Park területén ma két szürke marhacsorda és vegyes cigája-rackanyáj is legel.

Amikor 1948-ban Rákosi meghirdette a fordulat évét, elindult a mértéktelen beszolgáltatás, adóztatás, rekvirálás, vagyonek kobzás, valamint vagyonvétségért és a szocializmus elleni izgatásért emberek ezreinek meghurcolása. Az idősebbek még türelmesebbek voltak, de a fiatal gazdák jövőjük és életük tönkretételét látták a diktatúra rohamos kialakulásában. 1949-ben megjelent a Pusztán a felvidéki születésű Blahó János (1923–1951), és a pusztai fiatalok között elkezdte szervezni a fehérgárdista mozgalmat, amelynek a Rákosi-rezsim fegyveres megdöntése volt a célja. Az ellenállásban résztvevők száma gyorsan terjedt és Nagymágocstól a Fehér-tóig egyre több tanyában tartottak titkos szervező gyűléseket. Pósa-halmon lakott ifjú Kovács István (1927–1951), aki Blahó szervező társává vált, és a Pusztát jelentős

gazdái csatlakoztak a mozgalomhoz. Futótűzként terjedt tovább Békés és Csongrád megye más területeire, egészen Szeged határáig. Néhányan már fegyvert is szereztek. 1950 kora ősztől megindult a földalatti mozgalom fölszámolása. Juhász Nagy Istvánt (1920–1951), Blahó Jánost és Kovács Istvánt kegyetlen kínzatusuk után, 1951 tavaszán, a szegedi Csillag Börtönben fölakasztották. Parasztok százai kerültek börtönbe, embertelen körülményeket nyújtó bányákba, munkatáborokba.

Közben gazdasági és erőszakos kényszerítéseket alkalmaztak a mezőgazdasági szövetkezetek szervezésére. Több tucatnyi életképtelen közösség alakult meg a hatalmas térségben. A végső fő cél az volt, hogy „egy falu, egy szövetkezet” legyen. Elindult a vásárhelyi Pusztá elnéptelenedése. Sokan végleg városokba, falvakba költöztek. A tanyavilág megszűnőben van. Máig változatlanul fogy a lakosság, bár a rendszerváltoztatás után határozott fejlődés indult meg. Ennek ellenére, küzdelem folyik a lakosság életlehetőségeinek javítása, és a népszaporulat föllendítése érdekében.

A Nemzeti Park területén a Pusztát a jószágokkal tavasztól a tél beálltaig járatják. Az állatok legelik és mögtözegetik, mögtelekölik. Olyan védett növény- és állatfajok kerülnek elő, amelyeket kihaltak véltek. A szigorúan védett övezeteken kívüli tájvédelmi területeken is tavaszanként hatalmas székfűtáblák terjednek. Székkutason a Herbária Zrt hetven dolgozóval működő üzemében készítik a gyógynövényteákat és az étrend-kiegészítő tablettákat. 2014-ben 100 millió Ft. értékben üzem bővítést és felújítást hajtottak végre.

A Nemzeti Park és Kardoskút Önkormányzat Pusztaközpontban évek óta szeptemberben rendezi meg a Fehér-tó Napját, amelyre egyre több látogató érkezik és részt vesz a bemutatókon. A kis településen újraéledt az Olvasókör, gondozzák a kis temetőt. Szépen rendezett a Nemzeti Park múzeuma és előadóterme, ahol egész évben fogadnak turistacsoportokat, iskolai osztályokat. Rendkívüli biológia és természetvédelmi órákat tartanak. Székkutas, a Pusztá másik jeles települése — szerencsés polgármester-választást követően — az utóbbi öt évben szinte robbanásszerűen urbanizálódik. Kiválóan fejlődik Derekegyház és Pusztaföldvár. Az utóbbi községben átadták a Falumúzeumot és a rézkor végi, vaskor eleji Tatársánc kicsinyített, de a szabadtéri, közösségi összejövetelek számára félköríves, lépcsőzetes lelátóval és középen jókora közös kemencével ellátott történelmi emlékhelyet.

2013-ban a két anyaváros és hét község megalapította a Vásárhelyi Pusztáért Szövetséget, majd ezt követően Pusztáötös névvel újabb szövetség jött létre, az itt lakók fölemelésére és a nagy vásárhelyi Pusztá országos, sőt nemzetközi elismertetésére.